

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้บุคคลและครอบครัวในสังคมไทยปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา ประกอบกับการไหลบ่าของวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาบางประการ เช่น เด็กมีความพฤติกรรมที่ไม่สมควร จากการที่มีค่านิยมที่ผิด ตามแฟชั่น เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ ให้เงินเกินตัว สถาบันครอบครัว ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ เกิดปัญหาจากการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก ทอดทิ้งบุตร รวมถึงปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ

ปัจจุบันพฤติกรรมของเด็กไทย เริ่มเข้าสู่ยุคมืด ซึ่งมีสาเหตุจากการที่เด็กไทยมีการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความแปลกแยกของวัฒนธรรมในปัจจุบัน กลุ่มวัยรุ่นเจริญเติบโตในห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า ทานอาหารฟาสต์ฟู้ด มีเสรีภาพในการแสดงออกทางเพศ นิยมมีคู่นอนมากกว่า 1 คน และพ่อแม่จะมีเวลาให้ลูกวันละ 1-3 ชั่วโมง เท่านั้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเด็กไทยนั้นมีแนวโน้มที่จะขาดตัวแบบในการหล่อหลอม อบรมสั่งสอน ให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแล โดยเฉพาะเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการแข่งขันและค่าครองชีพที่สูง มีสิ่งล่อตาล่อใจมากมาย (อมรวิรัช นาคธรรม, 2548) และสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้เกิดปัญหาเด็กเร่ร่อนขึ้น ในสังคมไทย ครอบครัวไทยเฉพาะกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเด็กเร่ร่อนที่พบส่วนใหญ่แล้วจะมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสภาพและบรรยากาศในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญ โดยครอบครัวที่พ่อแม่แยกกันอยู่ หย่าร้าง แต่งงานใหม่ มีผลทำให้เด็กตัดสินใจออกไปเร่ร่อน เมื่อเกิดปัญหาก็จะออกจากบ้าน ซึ่งบางคนก็กลับบ้าน และบางคนก็ไม่กล้ากลับบ้านอีกเลย (สุนันทา เสียงไทย, 2531)

ครอบครัวและสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง โดยเห็นได้ชัดเจน เมื่อครอบครัวทำหน้าที่บกพร่อง ไม่สามารถดูแลเด็กได้ เกิดปัญหาเด็กก็จะหนีออกจากบ้าน และเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เกิดปัญหาเด็กเร่ร่อนตามมา จากข้อมูลสถิติ ปี 2542 โดยคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติพบว่า มีเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีประมาณ 1.2 ล้านคน มีเด็กกำพร้าประมาณ 4 หมื่นคน มีเด็กถูกทอดทิ้ง 1.4 แสนคน สถิติเด็กเร่ร่อนที่คาดประมาณ

โดยกรมประชาสงเคราะห์ ในปี 2539 มีจำนวน ไม่น้อยกว่า 14,254 คน ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ปี 2542 จากการสำรวจของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์เดิม) พบว่ามี เด็กเร่ร่อน 1,602 ราย ปี 2544 พบเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร 492 ราย ปี 2545 มี 356 ราย ทั้งนี้มีเด็กเร่ร่อน/ขอทาน เข้ารับการสงเคราะห์ ปี 2544 จำนวน 1,862 ราย

จากข้อมูลและสถิติข้างต้นทำให้เห็นได้ว่าปัญหาเด็ก เด็กเร่ร่อน มีอยู่จริงในสังคมไทย และเป็นปัญหาที่มีมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจาก วิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อน เป็นชีวิตที่ขาดโอกาสในการได้รับการพัฒนาในทุกด้าน ต้องอยู่อย่าง โดดเดี่ยว มองโลกอย่างไร้อนาคต และมีโอกาสเสี่ยงต่อการกระทำผิดค่อนข้างมาก ทั้งความเสี่ยงที่จะเสพยาเสพติด เป็นขโมยหรือมิจฉาชีพ การเป็นเหยื่อหรือเครื่องมือของกลุ่มมิจฉาชีพ รวมทั้งมีส่วนที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคมอีกด้วย ดังนั้นปัญหาเด็กเร่ร่อน จึงควรแก้ไขโดยด่วน อีกทั้ง กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองใหญ่ที่มีความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว ที่มี ประชากรอาศัยอยู่ในชุมชน 1,700 ชุมชน เป็นจำนวนมาก ซึ่งประสบกับปัญหาวิกฤตทาง เศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ซับซ้อนมากมาย เช่น ปัญหาความยากจน คน ตกงาน ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาความเครียดทางจิตใจ

โดยรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของกลุ่มเด็กเพิ่มขึ้น จึงได้กำหนดนโยบายแนวทาง ที่สำคัญ โดยให้มีแผนด้านเด็ก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2546-2549) และให้หน่วยงานภาครัฐนำไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการและดำเนินการให้เป็นไปตามแผนฯ ที่กำหนดไว้ ในลักษณะบูรณาการ และมีการประสาน มีกฎหมายที่ช่วยเหลือดูแล พิทักษ์และ ค้ำครองสิทธิเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้พิการเพิ่มขึ้น

กรุงเทพมหานครโดยสำนักพัฒนาสังคม ได้ดำเนินการเรื่องดังกล่าว กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ มีภารกิจรับผิดชอบต่อทุกข์ สุข ประชาชน และการจัดสวัสดิการสังคมที่ จำเป็น อย่างเหมาะสมให้แก่ผู้ด้อยโอกาส อาทิ ผู้พิการ เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุ ฯลฯ

สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ดำเนินการ เรื่องเด็กเร่ร่อนมาตั้งแต่ ปี 2534 ในระยะแรกดำเนินงานในพื้นที่ 3 แห่ง คือ พื้นที่วงเวียนใหญ่ สีแยก อ.ส.ม.ท. และรามคำแหง เป็น โครงการนำร่องโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรทุนเพื่อเด็กแห่งประเทศไทย (ยูนิเซฟ) ต่อมาได้มีการขยายพื้นที่ดำเนินงานเพิ่มเป็น 5 พื้นที่ คือ บริเวณสนามหลวง สีแยก ลาดพร้าว อ.ส.ม.ท. สวนลุมพินี และดาวคะนอง โดยมีครูอาสาสอน ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ปัจจุบันพื้นที่การดำเนินงานด้านเด็กเร่ร่อนของกรุงเทพมหานครอยู่ในพื้นที่หลักอยู่ 7 พื้นที่ คือ

1. บ้านสร้างโอกาสเด็กสวนจตุจักร และพื้นที่สวนจตุจักรและหมอชิตใหม่ เขตจตุจักร ประกอบด้วยพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ สถานีขนส่ง (หมอชิตใหม่) ภายในบริเวณสวนจตุจักร ชุมชนสวนผัก ชุมชนหนองจฟ้า

2. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนลุมพินีและพื้นที่สวนลุมพินี เขตปทุมวัน ประกอบด้วยพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ บริเวณแยกอังรีดูนังต์ ชุมชนหลังสวนลุมพินี ชุมชนพระเจดีย์ใต้สะพานไทย-เบลเยียม

3. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสะพานพระราม 9 และพื้นที่ดาวคะนอง เขตราชบุรีบูรณะ ประชาอุทิศ เขตทุ่งครุ ประกอบด้วยพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ ชุมชนประชาอุทิศ 76 แยกบางประกัว สะพานข้ามคลองดาวคะนอง สีแยกสุขสวัสดิ์

4. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กทุ่งครุ และพื้นที่ชุมชนบริเวณใกล้เคียง

5. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กพฤษชาติคลองจั่น และพื้นที่ลาดพร้าวบริเวณ สวนพฤษชาติคลองจั่น เขตบางกะปิ ประกอบด้วยพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ ชุมชนบางระจัน (รามคำแหง ซอย 105) ชุมชนโรงปูนคลองตัน สีแยกรามคำแหง

6. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กเชิงสะพานพระปกเกล้า เขตธนบุรี และพื้นที่สนามหลวง สถานีรถไฟบางกอกน้อย เขตพระนคร ประกอบด้วยพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ ริมคลองหลอด ชุมชนหลังโรงแรมรัตนโกสินทร์ สถานีรถไฟธนบุรี กระทรวงยุติธรรม ชุมชนศิริอำนวยการ

7. ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสะพานพระราม 8 เขตบางพลัด และพื้นที่ชุมชนบริเวณใกล้เคียง

การจัดบริการสังคมสงเคราะห์เพื่อเด็กเร่ร่อน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ เพื่อให้การสงเคราะห์ พัฒนา พื้นฟู ให้เด็กเร่ร่อนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติหรือใกล้เคียง โดยจัดให้บริการการศึกษาและการสงเคราะห์ตามสภาพปัญหาและความต้องการของเด็ก เพื่อสร้างความตระหนักให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครัว ชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน สื่อมวลชน รวมถึงประชาชนทั่วไป เพื่อร่วมกันในการป้องกัน สงเคราะห์ พัฒนาพื้นฟู และคุ้มครอง เด็กหรือเยาวชน ผู้ด้อยโอกาส

จากข้อมูลต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นปัญหาที่มีความสำคัญในประเทศไทย โดยเฉพาะมหานครอย่างกรุงเทพมหานคร ที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อย่างหลากหลายในทุกระดับอายุ โดยไม่แบ่งแยกชนชั้น ซึ่งอนาคตของชาติจะเป็นไปในทิศทางใด ย่อมขึ้นอยู่กับเด็กในปัจจุบันว่ามีคุณภาพเพียงใด ได้รับการดูแลจากสังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพอหรือยัง เนื่องจากเด็กเร่ร่อนดำเนินชีวิตโดยขาดโอกาสในการได้รับการพัฒนาในทุก ๆ

ด้าน โดยร้ายที่สุดคือ เด็กเหล่านี้มีโอกาสเสี่ยงที่จะกระทำความผิดสูงมาก ตั้งแต่การติดยาเสพติด เด็กเร่ร่อนมักจะหาทางเลือกให้กับตนเอง ทดแทนการขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัว โดยการร่วมเสพร่วมคิด อยู่กันเป็นกลุ่มกับพวกเพื่อน ๆ ช่วยใช้เวลาแต่ละวันผ่านไป ด้วยความสุขและเพื่อความอยู่รอดอาหาร สิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการ ซึ่งมีเด็กเร่ร่อนบางคนเลือกที่จะเป็นเด็กขโมย/มิจฉาชีพ เพื่อให้ได้มาในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งในบางครั้งทำให้มีโอกาสที่จะตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มมิจฉาชีพได้อย่างง่ายดายเพราะยังขาดความรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้พวกเขาตัดสินใจในทางที่ถูกต้อง โดยในบางครั้งการอดอยากขาดแคลน ส่งผลให้เด็กเร่ร่อนกลายเป็นเด็กเก็บกต ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ อย่างหนัก อดมื้อกินมื้อ หรือเคยถูกระทำความรุนแรง ก็ย่อมจะมีความเครียดแค้น มองโลกในแง่ร้าย ซึ่งมีส่วนหนุนให้ใช้ความรุนแรง โดยขาดสติยังคิดค่อนข้างง่าย (วัลลภ ตังคณานูรักษ์, 2535, น. 69-70)

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจศึกษาวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งศึกษาถึงวิธีการเลี้ยงชีพ ความสัมพันธ์ ความต้องการ และความคาดหวังของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร เพื่อสามารถเป็นแนวทางในการดูแลเด็กเร่ร่อนเหล่านี้มิให้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงจากสภาพแวดล้อม รวมทั้งได้รับการพัฒนาตามความต้องการและแนวทางของพวกเขาต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงวิธีการเลี้ยงชีพ ความสัมพันธ์ความต้องการและความคาดหวังของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือเด็กเร่ร่อนที่อยู่บริเวณพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 60 คน แบ่งเป็นเด็กเร่ร่อนบริเวณศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนลุมพินี ศูนย์สร้างโอกาสเด็กสวนจตุจักร และศูนย์สร้างโอกาสเด็กสะพานพระราม 8 ที่เข้ามาใช้บริการของศูนย์ฯ จำนวน 30 คน และเด็กเร่ร่อนที่อยู่บริเวณศูนย์สร้างโอกาสเด็กฯ แต่ไม่ได้เข้ามาใช้บริการอีกจำนวน 30 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึงวิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- วิธีการเลี้ยงชีพของเด็กเร่ร่อน
- ความสัมพันธ์ของเด็กเร่ร่อนกับสิ่งแวดล้อม
- ความต้องการของเด็กเร่ร่อนในปัจจุบัน
- ความคาดหวังของเด็กเร่ร่อนในอนาคต

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีบิดามารดา หรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ไม่เลี้ยงดู หรือไม่สามารถเลี้ยงดูได้ จนเป็นเหตุให้เด็กต้องเร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ หรือเด็กที่มีพฤติกรรมใช้ชีวิตเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร

วิถีชีวิตของเด็กเร่ร่อน หมายถึง ลักษณะของการใช้ชีวิตความเป็นอยู่กิจวัตรประจำวันตั้งแต่เริ่มต้นของการตื่นจนกระทั่งถึงเวลาหลับนอน ซึ่งหมายรวมถึงวิถีในการหาเลี้ยงชีพ ความสัมพันธ์ของเด็กเร่ร่อนกับบุคคลรอบข้าง และความคาดหวังของเด็กเร่ร่อน

วิธีการเลี้ยงชีพ หมายถึง วิธีการใด ๆ ก็ตามที่เด็กเร่ร่อนได้กระทำแล้วส่งผลให้เด็กได้มาซึ่งปัจจัย 4 หรือสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน

ความสัมพันธ์ของเด็กเร่ร่อน หมายถึง ความผูกพัน การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างเด็กเร่ร่อนและบุคคลที่แวดล้อมเด็กเร่ร่อนในขณะนั้น เช่น เพื่อนที่เร่ร่อนด้วยกันหรือมีการพูดคุยกันมาซึ่งระยะเวลาหนึ่งแล้ว

ความคาดหวังของเด็กเร่ร่อน หมายถึง สิ่งที่คาดว่าจะได้ สิ่งที่มาปกป้องไว้ เป็นความต้องการที่หวังจะได้เป็นหวังจะได้มีหรือหวังว่าจะกระทำในอนาคตของเด็กเร่ร่อน